

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson
 Härad: Sunnerbo Adress: Box 9 Ryssby
 Socken: Ryssby Berättat av:
 Uppteckningsår: 1932. Född år i

Uppteckningen rör

sid.

Frikyrkopredikant Svarte Andersson.....	1.
Länsman Blomgren fick tag i rökpipa, som var stoppad med krut.....	2.
Länsmannen kunde inte få hästarna till att köra när spågumman skulle hämtas.....	3-4.
Spelmän.....	5.
"Elvaleken".....	5.
Silversvan - luffareoriginal.....	6.
Carl Frisk - original, som hade förmåga att dikta rim.....	7-8.
Puttebo-here.....	9-10.
Gubbe, som de trodde ej kunde betala köpte gård kontant på auktion.....	11.
Sven i Hausås - klok, kvacksalvare.....	12-13
Johannes i Listäng - kvacksalvare.....	14.
Magi med mjölk då den såldes.....	15.

26 sid.

forts.

Lillemor Hammar
 (Berättelse)

	sid.
Förhindra trolleri med smör.....	15.
Trollharar.....	15.
Visa:"Alelöv och linnelöv"etc.....	16.
Visa:"Hur det ser ut om hundra år ".....	17.
Spinnrocksvisa.....	18.
Om major Hommerberg, som var sträng vid sitt arbetsfolk m. fl. historier om honom.....	19-20.
Ordstäv.....	21.
Klippa naglar på tisdagar el. fredagar.....	22.
Spotta 3 ggr. på avklippt hår.....	22.
Spotta på marken när de kastade vatten.....	22.
Förhindra förgöring med väven.....	22.
Gosse, som råkat ut för Glosen.....	23.
Skrämna småbarn med Glosen.....	23.
Twister mel. Vislanda och Ryssby socknar.....	24.
Rättegångshistoria.....	25-26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4775

Frikyrkopredikant Svarte Andersson.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

Några anteckningar till Kronobergs läns hembygdsförbund.

Framstående frikyrkopredikant var en man Andersson från Kalmar (i dagligt tal kallad Svarte Andersson.) Han uppträdde mycket här i Småland och höll möte i varje kväll och hade alltid en massa åhörare. Han hade alltid en 5-6 ungdomar som följde med honom. Flere månader i streck, så hade dom dragspel, och spelade och sjöng mycke. Så ner ett möte öppnades så gick Andersson omkring och frågade alla om di voro frälsta. I annat fall skulle di lägga sig på knä ock bekänna sina synder för honom. Sedan lade han händerna på hufvudet på dem och sade att nu voro de frälsta, så uppbars kolekt vid varje möte. Så han samlade mycke pengar her i Småland. Detta var för omkring 40 år sedan. Och ville dom inte vara i hans sällskap så sade han att det bar raka vägen till afgrunden

4775

Länsman Blomgren.

En nitisk länsman skulle en som hetade Blomgren i Götteryd vara. Det var gott om småtjuvar på den tiden, ock gott om krögare, vilka han höll efter, men kom illa ut emellanåt. En tjuv hade krupit under en loge och det hjälpte inte några uppmaningar att han skulle gå "den" så det sades att dom drog "den" honom med båshaker och tjuven dog. Men jag tror inte det blev någon efterräkning för det. Blomgren

Blomgren rökade mycke, så alltid på gästgivarregårdarna, som han övernattade tog han alltid en långpipa och började röka. Så var han en gång på gästgivarregården i Ryssby och där började han också sin vana trogen genast att röka men där var inte någon långpipa utan en stor pipa med kort skaft som var väl stoppad förut, så befanns det att pipan var fylld med krut och bara ett tunt lager med tobak så länsman brände upp både här och skägg. Men det blev valdrig utrett vilken som stoppat pipan, men länsmannen ville inte övernatta där sedan.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

Länsmannen kunde inte få hästarna till att köra när

spågumman skulle hämtas 4775

Så var länsman alltid ovän med en nämndeman från Ryssby, Gösta i Selleberg. Så var det ett år det blev snöyra, så sent som den 18 maj. Och då passade länsman på att stämma nämndemannen för han inte höll vägen öppen och nämndemannen fick plikta också. Under denna länsmans tid bodde en spågumma i Götteryd, som de kallade Anna i Göttert. Och hon spådde, och skaffade hem tjuvgods m.m. Så där var mycket folk som anlidade henne men länsman Blomgren förbjöd henne sin verksamhet, men hon fortsatte, så en dag skulle länsman anhålla henne. Hon skulle in på vatten och bröd några dagar och länsmannen kom till gumman och hadde sin dräng med så sade gumman "jag tycker att du inte skulle bry dig om mig gamla stackare". Då sade länsman "sätt er genast på skjutsen, nu hjälper ingenting." "Det kan jag väl göra", sade gumman, "men du lär inte duga till att köra". Och gumman satte sig på, men sen gick det inte att få hästarna ett steg framåt utan bara ville tillbaka och hästarna bara blåste och hlevo så svetta så det rann av dem. Då bad länsman att gumman skulle stiga av, vilket hon gjorde och sade till länsman det vore bättre du vore hemma och sågo efter dina grisar. När länsman kom hem hade 8 ^{stora} grisar hoppat i en nära gården förbiflyttande å och drunknat. Sedan brydde länsman sig aldrig om gumman. Och denna berättelse är säkert sanning.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

4775

Jag talade själv med drängen som var med. Han var då
ne 80 års gubbe. Och är död för många år sedan. Det sades
skulle vara gott om då, det sades att flera socknar samla-
de ihop penningar till henne för det. För övrigt var det
gott om spågummor på den tiden. Så hade en del lite lönn-
krog, vilket måste förekomma om kvällarna och nätterna.
Om dagen gingo de hos hondgummorna och spådde

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

4775
Spelmän - "Elvaleken".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Spelmän har det inte varit några mera bemärkta i Ryssby.

I min ungdom var det en spelman, som allmänt anlitas som hetade Carl Fur. Han brukade alltid följa beväringen från Ryssby till Kronobergs hed, och spela fiol hela vägen.

Så spelade han vid alla danstillställningar, vida omkring.

Han sade sig både kunna ock hade spelat "Elvaleken", men vågade inte mera, emedan sista gången han spelade den, höllo de på att dansa ihjäl sig. De kunde inte upphöra, och han håll på så att han inte kunde upphöra att spela.

4775

Silversvan - ett luffareoriginal.

Ett luffareoriginal var Silversvan i Ljungby. Han var född i Ryssby i Hyalt, men kom som ung pojke till Ljungby och blev skriven där. I pojkåren var han kvick och slug, men började snart att bli slö och lat, samt litte tossig och började att vandra omkring, ända upp till Stockholm, där Ljungbyborna fingo hemta honom åtskilliga gånger. En gång förirrade han sig ända till Berlin i Tyskland och uppehöll sig ett helt år i Berlin utan anmärkning men så en söndag gick han in i en kyrka och tog upp kollekt. Då tyckte tyskarna det gick för långt, så de sände hem honom. När han gick omkring i hemtrakten ville han inte tiggja något sade han.

"Jag skall resa till Kalifolien och plocka guld, för nästan har jag så mycke pengar att fordra. Jag skall ha 100 tusen af österrikiske kejsaren och 100 tusen af Christina Nilsson för hon fått sjunga min svanesång," dett upprepade han på varje ställe han kom.

4775

Carl Frisk - ett original, som hade förmåga att
dikta rim.

Ett annat original var en halvfåne som di kallade Carl Fisk, för han kunde vara i vattnet nästan som en fisk och sam under vattnet otroligt långt. Han brukade söka upp föremål som tappades på djupt vatten. Han arbetade aldrig. Levde mes på allmoser samt gick ärende. Han hade en särskild förmåga att dikta på rim. Så hade han den idén, att så många papper han fick tag i, fäste han på sin hatt så ibland såg han komisk ut.

En gång han var ute ock gick och hade hängt på sig många papper mötte han ägaren till Waraboda, som varit med och hästarna blevo rädda för Fisk, så smeden grälade på honom för han klädde ut sig så med papper. Så mötte Fisk strax efter en person som han skulle tala om händelsen för. Genast hade han ett rim färdigt, han sade:

" Jag mötte Wärabo sme,
och han skälde på me
en långer stun,
som den leaste hun,
sen gick ha ifråan
så långt så jag varken hörde av eller såan
Sen hade jag inte ont å an. "

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

4775

Så där gjorde han rim vid alla möjliga tillfällen.
När en frågade Carl Fisk var han bor sade han att "stensnäs
är mitt fädernesland, där är jag född och där vill jag dö,
där mår jag bättre än ni kan tro."

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

4775

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

Puttebo here.

Om Puttebo here har jag hört en del . En gång skulle han köra åt skogen efter ett timmerträ och körde med ett par oxar och de stannade och inte ville dra. Då slog han till den ene oxen så ryggen gick av. Sen tog han timmerträdet på axeln och bar hem det.

Vid ett tillfälle var han i Växjö och åkte efter häst. Då samlade sig en massa pojkar på gatan och han bad di skulle flytta sig så han kom fram, men det gjorde de inte. Då spände han från hästen och lyfte kärran på rak arm och och förde framför sig men då flyttade pojkarna sig.

En gång var han på handelsboden och handlanden frågade om han orkade bära en tunna salt. Det tror jag nog, svarade ha, då sade handlanden. "Jag skänker er en tunna salt om ni bär hem den utan att vila." Det var en mil att gå. Och det fick han och handlanden gick efter om en stund, och skulle se om han vilade då gick Heren och åt lingon på vägkanten med saltpåsen på ryggen så nog var det styrka i den heren. Han var född i en liten gård i Puttebo,

4775

som troligen ligger i Vestra Torås socken. Puttebo here skulle vara mycket kutryggad, som skulle bero på att i stugan, som han växte upp i var mycket lågt till taket, och som han var lång och grov så fick han alltid gå krokig, när han var inne.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

4775

Gubbe, som de trodde ej kunde betala köpte gård kontant på auktion.

Av främmande nationer har jag hört att härⁱ/Ed, ett större herresäte skulle säljas på auktion en gång, så kom där en gubbe gående med en skinnväska på ryggen. När gården ropades upp så bjöd gubben på gården, och auktionsmannen trodde inte det var möjligt, att den gubben kunde köpa så stor egendom, så nästa gång gubben bjöd så slogs det för honom. Men de trodde inte han hade något att betala med, så när de frågade om han hade någon säkerhet, att ställa för sig, sade han att han betalade allt kontant. På så sätt fick han gården för $\frac{1}{4}$ delen av dess värde. Gubben med väskan var en ryss och den slakten har bott på gården tills för några årssedan.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

4775

Sven i Hausås - klok, kvacksalvare.

Så kallade kloka gubbar eller kvacksalvare var en Sven i Hausås. När jag var en liten gosse fick jag en svår skada på mitt ena ben, och mina föräldrar sökte flera läkare, som inte kunde göra något, utan sade att om jag skall räddas till livet måste benet amputeras. Så reste vi till Hausås. Och han sade att det var svårt. Men om om vi gör som han säger skulle jag bli bra men att jag måste ligga stilla minst ett år vilket jag också gjorde. Och skulle ha plåster och salvor på förjeman vilka skulle köpas på apoteket i Växjö. Det stora skenbenet kommer att verka "den", så blir det bruska i stället, vilket det ock gjorde. Och jag blev fullkomligt frisk och blev icke halt. Det var 1858 och 1859 vi var där, och där var alltid mycket folk, minst 10 personer för jeman. Gubben satt alltid vid ett stort bord, och hade en stor läkarebok framför sig. Han undersökte inte folk så mycket, men talade med dem så mycket mer. Han höll stundom på med en person ett par timmar, så folk fick alltid vänta länge. Så i det stora rummet satt alltid fullt med folk och han sade ofta till dem överraskande saker. När vi voro där kommo ett par personer. Och så fort de inträdde i rummet, sade gubben:

4775

"Ja, nu är du hos trollgubben, det har du suttit och sagt under hela vägen att du skall till en trollgubbe. Vad vill du jag skall trolla bort. Hon blev förlägen och sade att hon inte var frisk. Då sade gubben: "Du är visst inte sjuk, men du är för lat och för arg, när du inte får råda över allting, blir du så arg så du blir dålig. Låt bli det så blir du nog bra, hjälp hellre pigan litet med arbetet, för ni har ju piga ." Hon svarade ja. "Ja har två pigor." Gumman svarade: "Hur kan doktorn veta det. Vi bo ju fem mil härifrån." "Ja, det hör inte hit. Ni får resa när ni vill. Någon medicin får ni inte." Gubben spöp ganska mycket så han var halvfull för jemnan . Många hade ett halvstop brännvin med sig till gubben, som de gav honom. Han tog aldrig mycket betalt, vanligen 1 krona. Utan det var någon rik som kom dit och gnällde att de hade ont om pengar då sade han "Du har råd att betala, " Då tog han 5 kronor. Så nog var det en konstig gubbe, men duktig. Han hjälpte många.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

4775

Johannes i Listäng - kvacksalvare.

En senare tidens kvacksalvare var Johannes i Listäng Hamneda, för några år sedan hade han stor trafik . Där var minst 100 personer om dagen. Han ordinerade detsamma för alla. De skulle alla köpa en liter vatten som togs i en närbelägen bäck, som rann i norr. Så skulle de dricka ett glas och tvätta sig i resten. Hade någon öppna sår, skulle alla smörja på grädde. Så gick det rykten omkring att alla blevo bra. Och han tjänte många penningar. Och Bussägarna och chaufförer tjänade också mycket. Det var mest de som spridde ut alla underverk, som de sade där skedde. De sade att där kom dit lama som gick på kryckor, som när de druckit ett glas vatten kunde de gå utan kryckor. Samma med blinda och döva, alla sades bliva bra, så det var nog utspridda rykten, som gjorde att där kom så mycket folk.

Gubben blev ju slutligen förbjuden att fortsätta. Nu är han död.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

4775

Magi med mjölk, då den såldes.

Förhindra trolleri med smör.

Trollharar.

Några särskilda kloka gummor känner jag inte till här på orten. Det har inte mycket talats om de senaste 40-50 åren. Förr trodde de att varje gammal gumma kunde med trollkonster. De sålde aldrig till exempel mjölk utan att sätta stål i mjölken och togo tillbaka 3 skedblad, sen de mätt till den. Samma var det med smör. När de vägde smöret skulle alltid 3 små smulor tagas tillbaka, för att hindra trolleri. Nu förekommer aldrig något sådant. Förr när korna mjölkade dåligt, sades, "de äro förgjorda, det är någon annan som tar nytta av mitt sanke. det är säkert någon som har trollharar."

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

4775

Visa, som användes när de dansade "Cinkespass."

Av gamla visor minns jag en jag hörde i min barndom, som användes när de dansade "Cinkespass". Mitt under dansen skulle pojken hoppa upp och slå ihop klackarna, ju oftare det skedde ju bättre skulle det vara.

Så sjöngo de:

Alelov och linnelöv och graneris och fere
varje flicka dansar bäst som dansar med sin here
alelov och linnelöv och fåravisakarva
varje gosse dansar bäst som dansar med sin tärna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16

4775

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nedannämnda visa hörde jag för länge sen.

17

Hur det ser ut om hundra år jag undra ej behöver.
För för det första är väl då mitt brödbekymmer över.
Och för det andra är jag kvitt från björnarna som brumma,
för påhitt utav alla slag båd löjliga och dumma.
Och de som bo på jorden då, hur skön blir deras lott,
de få ju skörda allt vad du och jag har sått.
På gatan ser man ingen då gå och smyga,
ty innan dess skall menskan få lära sig att flyga.
På bänken sitter ingen då för se då så är saken,
att om en tröttnar på sin färd, så vilar en på taken.
På amerikans fotogén ej mer man står och prutar,
ty äkta svenskt elektriskt ljus man köper då i strutat.
Och när en därav tar en pris skall nattens mörker flykta,
och näsan lysa som ett ljus och tjäna en till lykta.
Och allting göres med maskin jag tror jag nästan ryser.
Man suckar gråter med maskin, hostar ler och nysår.
Och när en menska slutligen dör och faller vandringsstaven.
På likvagn ej, nej med maskin hon fräktas bort till graven.

4775

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18

Av spinnrockvisor hörde jag gummorna sjunga:

Spinn, spinn dotter min
i morgon kommer friaren din
och dottern spann
och ögat rann
men aldrig kom den friarn fram.

4775

Major Hommerberg - sträng herre.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

Av stränga herrar var en major Hommerberg på Skeda gård i Ryssby socken. Han red alltid på sin ridhäst när han såg efter sitt arbetsfolk. Hörde eller såg han något, som han inte tyckte om red han genast fram till den personen och sade icke ett ord men gav den några duktiga rapp av ridspöet. Så kunde han sitta på sin häst i timtal och lyssna i närheten av arbetsfälten. Han brände brännvin i stort parti till brännvinskungen Smitt. som skulle levereras till viss dag, så sattes det ett vite på 100 tusen, om det inte levererades till den tiden och majoren kunde inte skaffa partiet, så han fick betala vitet och blev då försatt i konkurs, och all hans egendom realiserades, varefter han inte kunde driva några affärer. Han var mycket häftig. Kom där någon bonde till honom i något ärende som majoren inte tyckte om, kunde han vara säker på att få några rapp av en köpp, samt ge sig iväg fortast möjligt. Majoren brukade ofta göra resor till Stockholm och åkte hästskjuts, men hade egen vagn och betjänt med sig. Hästar användes från gästgivaregårdarna, så en gång var det en bonde som körde emellan ett par gästgivaregårdar, så bad majoren att

4275

han skulle köra på litet fortare men utan resultat. Bonden svarde "jag kör som jag vill". Då de kommo fram till gästgivaregården gick majoren upp på sitt anvisade rum och bonden gick dit in för att få sina skjutspengar. När han kom in tog majoren till käppen och gav bonden en rapp. Då for bonden i huvudet på majoren och skulle lugga honom. Och så trodde bonden att han ryckte av hela huvudsvolen. Majoren hade nämligen peruk och det hade bonden aldrig sett någon gång förr, så han rusade ut till sina hästar och red i skutt på hemhållet. Några skjutspengar frågade han inte efter mer. Majoren blev blind en tjugo år före sin död, och bodde på ett litet ställe i Ryssby i små omständigheter till sin död.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

4775

Ordstäv.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21

Angående ordstäv användes ganska mycket förr. Nästan varannan person hade sitt, såsom "katten i det", "morianen i det", "hundan i det", "som sagt var", . Mångaspäckade sina ordstäv med en ed såsom när de skulle svara ja, eller nej. "Ja för tusan, och nej för tusan", "ja för Faen", o.s.v. Och för en del var det så invant, att det användes vid mycket opassliga tillfällen. Jag minns en gammal korporal, som var så van att säga "ja för Faen", så när han låg på sin dödsbädd och man kallade dit prästen och prästen frågade honom om han tror på Gud m.m. Då svarade han "ja för Faen". Och prästen blev förvånad över svaret.

4775

Så hade en del gamla en del seder, som de uppmanade baren att följa.

Det sades att en må inte göra ^{på} annat vis.

T. ex. En må aldrig klippa av naglarna utan på tisdagar eller fredagar, och skära i ylle och trä sedan med kniven.

Och när de lät klippa av håret skulle de spotta 3 gånger på det avklippta håret.

Och när de kastade vatten skulle de spotta på ~~mar~~ först för att inte komma i delo med Glosen. Vilka seder jag tror förekommer ännu.

Kom där in någon i en stuga som de varpade till väv, skulle den som kom in spjerna högt upp med fötterna och säga "så högt skäl, det skall gå både fort och väl." Och när de varpat väven skulle de kasta eld, och vatten genom varperna i korsvis för de inte skulle kunna förgöra väven. Men sådant är nog lagt bort nu.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

22

Naglar.

Klippa hår.

Spotta när
när de kasta-
de vatten.

Vävning.

4775

Gosse, som råkat ut för Glosen.

I min barndom var jag och hälsade på en familj, där det fanns en gammal gumma, en farmor i familjen, så blev familjens 3-åriga gosse illamående. Då sade gumman "det skall jag snart bota. Barnet har råkat ut för glosen". Och gumman tog en kaka bröd, som var hål i mitten och höll över barnets huvud samt hällde lite eld och vatten genom hålet på kakan, varvid hon mumlade något om glosen. Det hände för omkring 40 år sedan och på den tiden hördes det ofta talas om glosen eller glosan. Det var mycket vanligt, att skrämna småbarn med att om de inte voro snälla så kommer glosen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23

4775

Twister mellan Vislanda och Ryssby socknar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

24

Av tvister socknarna emellan var det ofta litet groll mellan Vislanda och Ryssby socknar. Gränsen mellan Sunnerbo och Allbo härad. På den tiden var där marknad i Gottåsa. Och där slogos ungdomarna varje marknad ganska duktigt och allboiterna, som de kallades sade att de skulle köra hem sunnerboknölarna som de kallades, de från Sunnerbo. Och båda parterna voro ofta jämngoda. Led någondera nederlag, skulle det gottgöras på nästa marknad. Sen flyttades marknaden till Vislanda och även där fortsattes kivet några år men är nu försvunnet. Men ännu kan en få höra sådana uttryck som "den där är en högfärdig sunnerboknöl" och så vidare.

4775

Rättegångshistoria: Illmarig bonde lurade gumma till att vittna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

25

Av sägner har jag hört en om en illmarig bonde, Det bar två bönder, som bodde tätt bredvid den andra. Och den ene bonden var också jägare och trädgårdsvän och gärmannen hade ingen trädgård och lät sina svin gå lösa hela sommaren. Så kom där in en stor sugga i gärmannens trädgård och började rota i ett ärtland. Då tog ägaren till trädgården och löste sina hundar och pussade dem efter suggan och de beto ihjäl henne och bonden blev stämnd men där var inte några vittnen utan en gumma som gick och rensade i trädgården och hon blev stämnd till vittne och innan hon skulle gå och vittna gick hon till sin husbonde och sade: "Jag har aldrig vittnat, vet ej hur det går till". Då sade husbonden: "Ni måste säga precis som det var!" Och målet kom för rätta och gumman infann sig för att vittna. Så frågade domaren om gumman hade någon upplysning att lämna i den saken. Gumman svarade att hon såg hur det gick till. Till exempel om dettå bord voro ett ärtland och nämndemännen här sitta voro hundar och nädig domaren vore en sugga och här kom någon och pussade dem efter domaren och då rev ihjäl

4775

honem, så gick det till. Och domaren blev förvånad över ett sådant vittnesmål och bad att gumman skulle foras ut. Några fler vittne fanns inte, så målet avskrevs. Det sades, att gumman var lärd hur hon skulle säga.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

26

Tuna o. Ryssby den 30/1 1932.

Gustaf Carlsson, Box 9 Ryssby.